

Bedrijfsverslag

2016-2017

Met dit bedrijfsverslag, dat jaarlijks verschijnt, informeren we onze stakeholders over de manier waarop we invulling geven aan onze bedrijfsactiviteiten. Hoofdstuk 1 is een kennismaking met ERF: Een privaat agrarisch bedrijf met een heldere, statutair vastgelegde maatschappelijke rol. In hoofdstuk 2 laten we belangrijke ontwikkelingen in dit teeltjaar zien en hoofdstuk 3 belicht een actueel thema. Dit jaar is dat het belang van water voor landbouwbedrijven, zowel kwalitatief als kwantitatief. De hoofdstukken 4 t/m 6 geven ontwikkelingen en resultaten weer van onze drie kernfuncties. Hoofdstuk 7 sluit af met een cijfermatig overzicht van dit teeltjaar.

van bioland tot stadsrand

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:
Jaco Burgers
Directeur-bestuurder ERF
jaco@erfbv.nl

Exploitatie Reservegronden Flevoland
Bronsweg 22c | 8222 RB Lelystad | Telefoon 0320 23 10 17
mail@erfbv.nl | www.erfbv.nl

Foto's: Dick Boschloo | ERF | Pim van der Maden | Provincie Flevoland

Inhoud

Voorwoord	4	5. Duurzame bedrijfsvoering	18
1. ERF: Van bioland tot stadsrand	6	Uitgangspunten in de bedrijfsvoering	18
Wie we zijn: partner, grootschalige producent en pionier	6	Een ecosysteem dat in balans is	19
Drie kernfuncties	7	Groei in de teelt van spruiten	19
Onze visie	8	Groei in de teelt van peterselie	19
Bestuursmodel	9	Directe afzet van wortelgewassen aan de retailmarkt	20
Organisatiestructuur	9	Gewassen telen die veilig zijn en voldoen aan de biologische eisen	21
2. Ontwikkelingen in het teeltseizoen 2016-2017	10	6. Kennisontwikkeling en kennisdeling	22
3. Actueel: Water en de landbouw	12	Actief werken aan integratie van landbouw en natuur	22
Extreem natte omstandigheden	12	Verder experimenteren met strokenteelt	23
Extreem droge omstandigheden	13	Kennisdeling in de Bio Academy	23
Zuiniger omgaan met water in de landbouw	13	7. Bedrijfsresultaten 2016-2017 in één oogopslag	24
Inklinking en bodemdaling	14	Toelichting op de opbrengsten en kosten	26
Functieveranderingen	14	Bijlage	
Waterkwaliteit	15	(Neven)functies bestuursleden Stichting ERF	27
4. Duurzaam grondbeheer	16		
Een hoog maatschappelijk rendement	17		
Investeren in bodem en landschap	17		
Bodemvruchtbaarheid verbeteren en structuurbederf verminderen	17		

Voorwoord

Een groot deel van dit teeltjaar bestaat ERF precies 20 jaar. Uiteraard kijken we naar wat er in de afgelopen periode is bereikt maar vooral kijken we naar de komende jaren. Daarin gaan we verder met innovatieve, grootschalige biologische teelt op gronden die we tijdelijk in beheer hebben, maar we starten dit teeltjaar ook met een nieuwe pioniersfase. In bijzondere samenwerking met het Flevo-landschap en andere partners gaan we actief werken aan een (biologische) landbouw die geïntegreerd is met natuurlijke elementen.

Hierbij hoort ook een aangepaste visie met de toekomst die wij zien voor ERF. Om onze samenwerkingspartners hierbij te betrekken, hebben we in dit teeltjaar een symposium voorbereid ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van ERF. Het symposium markeert de gezamenlijke start om te pionieren in de integratie van landbouw en natuur. Meer hierover leest u in het volgende bedrijfsverslag of in het verslag van het symposium van 14 juni 2017, dat ik u met plezier toestuur.

De plaats waar we met onze samenwerkingspartners landbouw geïntegreerd met natuur gaan ontwikkelen, is het gebied Noorderwold-Eemvallei, nabij Almere. Na verschillende voorbereidingen zijn we in dit teeltjaar van start gegaan met de ondertekening van een intentieverklaring door provincie Flevoland, Flevo-landschap en ERF, de voorbereiding van een inrichtingsplan en de eerste teeltexperimenten in het gebied.

Een belangrijk kenmerk van dit gebied is dat er een rivierbedding heeft gelopen: De Eem. Deze bedding zal in de ontwikkeling van het gebied zichtbaar blijven, doordat er niet op wordt gebouwd. In de verschillende vormen van natuur en landbouw gaan we ook natte natuur ontwikkelen. Als samenwerkende partijen in het gebied hebben we te maken met gevolgen van inklinking, aangepast waterpeil en de inrichting van waterbergingen. Water, zowel de kwantiteit als kwaliteit, is een actueel thema voor een succesvolle toekomst van landbouwbedrijven in Nederland. In dit verslag diepen we dit thema uit in hoofdstuk 3. Heeft u vragen of wilt u uw eigen ervaringen delen? Ik zie uit naar uw reactie.

Jaco Burgers
Directeur-bestuurder ERF
jaco@erfbv.nl

ERF: Van bioland tot stadsrand

Wie we zijn: partner, grootschalige producent en pionier

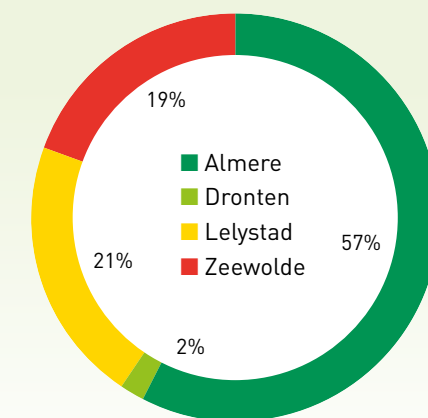
Als grootste private biologische landbouwbedrijf van Nederland teelt ERF (Exploitatie Reservegronden Flevoland) 18 gewassen op 2129 hectare, verspreid over een groot deel van de provincie.

Het leveren van een hoog maatschappelijk rendement staat in al onze bedrijfsactiviteiten centraal. We richten ons erop om in Flevoland de belangrijkste partner te zijn en blijven voor het tijdelijk beheren van landbouwgronden. Op ieder gewenst moment kunnen we nieuwe gronden aan het beheer toevoegen of ze weer overgedragen aan de eigenaar of nieuwe gebruiker. Tijdens het beheer investeren we veel in bodemverbetering. Hierdoor kunnen gezonde gronden worden ingezet voor veel bestemmingen: landbouwgrond, stadsuitbreiding of natuur.

Op de gronden produceren we biologisch voedsel op een economische, ecologische en maatschappelijk verantwoorde manier. We experimenteren met nieuwe teeltsystemen en gebruiken de nieuwste technieken. Door de schaalgrootte maken we in samenwerking met partners in de biologische sector de biologische producten voor een grote groep consumenten toegankelijk: Consumenten in Nederland en in de landen om ons heen. We dragen hiermee sterk bij aan Flevoland als provincie met veruit het grootste biologische areaal. Daarmee willen we bestuurders, boeren en inwoners van de provincie inspireren om de biologische voorsprong verder uit te bouwen.

Daarnaast werken we ook met biologische en gangbare partners aan de ontwikkeling van natuurinclusieve landbouw, zowel op permanente gronden als op gronden die tijdelijk in beheer zijn.

Areaal waarop ERF teelt, verdeeld per gemeente

Drie kernfuncties

In onze bedrijfsactiviteiten werken we aan het realiseren van doelstellingen vanuit onze kernfuncties:

DUURZAAM GRONDBEHEER

beheren en leveren van gezonde grond

Verbeteren van de bodemvruchtbaarheid

Beperken en voorkomen van bodemstructuurbederf

Steeds verder sluiten van de kringloop

Omschakelen naar biologische grond waar mogelijk

Lage maatschappelijke kosten garanderen

DUURZAME BEDRIJFSVOERING

leveren van biologisch voedsel

Een gezonde en op continuïteit gerichte bedrijfsvoering

Vraaggericht telen en groeien in ketenactiviteiten

Mede-ontwikkelen en profileren van de biologische keten door een constant aanbod in grote volumes

Kostenefficiënt werken door samenwerking met partners

Doorontwikkelen in het voorkomen van ziekten en plagen

Werken aan een ecosysteem met robuustere gewassen in optimale balans met de natuur

KENNISONTWIKKELING EN KENNISDELING

inspireren en ontwikkelen van de sector

Vanuit onze schaalgrootte en pioniersfunctie (praktijk)kennis delen met de agrarische (biologische) sector en dit met elkaar doorontwikkelen

Ervaringen uitdragen in het verminderen van de impact op het klimaat

Experimenteren met stabielere productiemogelijkheden door optimale integratie van biologische landbouw en natuur

Mee-ontwikkelen van de beleving van landbouw en natuur in relatie tot de stad en recreatieve functies

Onze visie

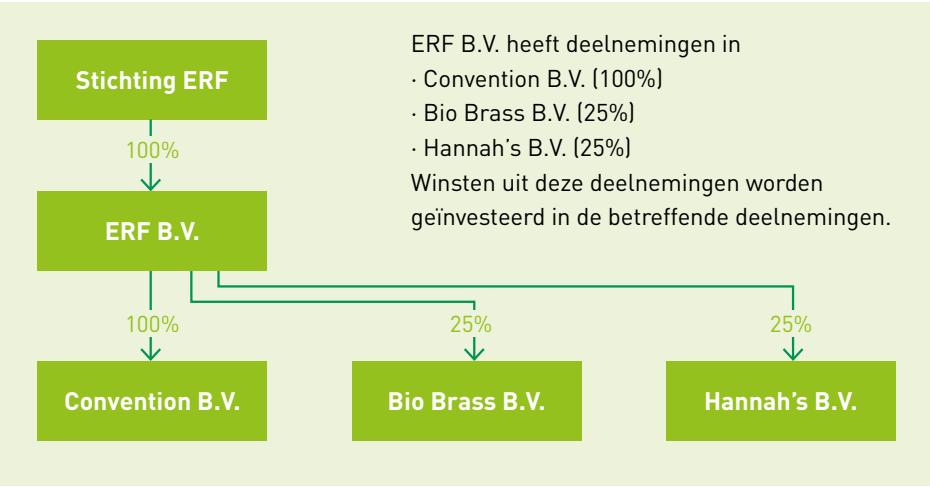
ERF wil een pioniersrol oppakken in de ontwikkeling van de (biologische) landbouw van de toekomst: Robuuste, weerbare gewassen die groeien in een ecosysteem waarin landbouw en natuur zich geïntegreerd ontwikkelen en dynamisch verbonden zijn met wonen, werken en recreatie.

Via technologie kennen de toekomstige consumenten van ons voedsel van alles wat ze eten de herkomst en gezondheidswaarde. Ze wonen, werken en recreëren in een omgeving waarin de toekomstige (biologische) landbouw zich geïntegreerd met de natuur ontwikkelt. De landbouw bestaat uit een vruchtwisseling van sterke en robuuste gewassen in samenhang met natuurelementen. Samen houden ze de bodem gezond en bruikbaar voor toekomstige generaties. Een omgeving waarin biodiversiteit bescherming biedt aan natuurlijke vijanden, die helpen om de gewassen te beschermen tegen ziekten en plagen. Dieren als varkens, runderen en pluimvee zorgen voor het in stand houden van de biodiversiteit en voeden de bodem met hun organische mest. Een kringloop zowel in de landbouwfuncties als in de dynamische verbinding tussen landbouw, natuur en de consumenten van het voedsel.

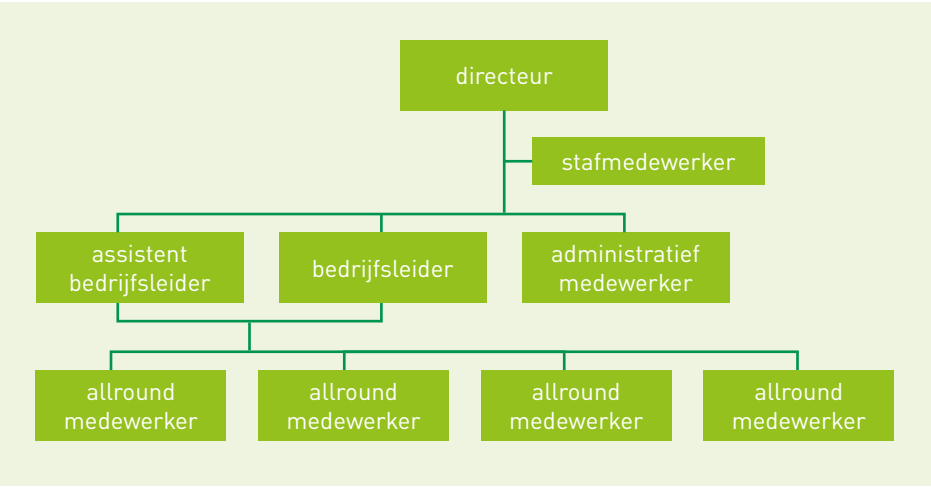
Bestuursmodel

De Stichting Beheer en Exploitatie Reservegronden Flevoland is in mei 1996 opgericht voor de exploitatie van de reservegronden. Zij is de enige aandeelhouder en ook toezichthouder van ERF, een besloten vennootschap dat de uitvoering verzorgt van de exploitatie van de gronden. In de 20 jaar dat we nu bestaan, hebben de bestuursleden gezorgd voor een duurzaam grondbeheer en een passende strategische ontwikkeling van de bedrijfsvoering. Alle bestuursleden hebben een algemene en maatschappelijke betrokkenheid met de biologische landbouw. In de bijlage is een overzicht van de nevenfuncties van de huidige vijf bestuursleden van Stichting ERF opgenomen.

Organisatiestructuur

Onze organisatiestructuur past bij de flexibele manier van werken. ERF B.V. huurt op basis van een managementovereenkomst de directeur-bestuurder in voor 0,6 fte. De acht medewerkers vullen gezamenlijk 7,1 fte in. In de teelt, bewerking en oogst van de producten worden zij bijgestaan door ZZP'ers en uitzendkrachten en werken ze samen met andere Flevolandse biologische bedrijven. De hoofdvestiging is op de Bronsweg 22 in Lelystad en er zijn zes werklocaties voor productopslag, machineopslag en overslag van producten tijdens de oogst. Deze liggen in Almere, Lelystad en Zeewolde.

Het huidige en oude bestuur bijeen ter gelegenheid van 20 jaar ERF

Het team van ERF B.V.

2

Ontwikkelingen in het teeltseizoen 2016-2017

De spruitenteelt is gegroeid met 67 hectare

De waterhuishouding bleef beter op peil door de overlaadwagen op rupsbanden vaker in te zetten

ERF, Flevo-landschap en Provincie Flevoland ondertekenen een intentieverklaring voor het project Noorderwold-Eemvallei

Sneller en efficiënter werken met een nieuwe vollevelsbrander

We telen nieuwe peenrassen voor 3 nieuwe afzetmarkten: de productie van natuurlijke grondstoffen, verwerking in groentechips en -via Bio Brass- voor directe levering aan de verpakker voor de supermarkten

Water en de landbouw

‘Werken aan kwantiteit en kwaliteit’

Voor landbouwbedrijven wordt het werken aan activiteiten die een positieve invloed hebben op de kwantiteit en kwaliteit van het water steeds belangrijker. Zowel met betrekking tot het oppervlaktewater als het grondwater. Daarnaast moeten we strategisch inspelen op verschillende externe ontwikkelingen. Deze zorgen ervoor dat functies als de vochtvoorziening van de plant en het goed kunnen opvangen en verwerken van van veel neerslag steeds meer onder druk komen te staan. Zelf ervaren we in toenemende mate extremere weersomstandigheden: hele natte periodes en hele droge periodes en bijvoorbeeld ook extreme buien die heel lokaal kunnen plaatsvinden. Daarnaast hebben we in toenemende mate te maken met inklinking en bodemdaling.

Extreem natte omstandigheden

Onze gemiddelde weersomstandigheden veranderen: De gemiddelde temperatuur aan het aardoppervlak is in de 20e eeuw met 0,6 graden Celsius gestegen. De gevolgen hiervan lijken zich in deze eeuw heel veel sneller te voltrekken dan in periodes daarvoor. Negen van de tien warmste jaren sinds 1850 vonden plaats in de 21e eeuw. De zeespiegel is gemiddeld tussen 10 en 20 centimeter gestegen en ook de komende periode wordt een nog verdere stijging verwacht van zowel de gemiddelde temperatuur als de zeespiegel. Hierdoor valt er op de gematigde en hogere breedtegraden nu meer regen. Een verwachting is dat het aantal dagen met extreme regenval zal toenemen. Deze wateroverlast zal schade veroorzaken op landbouwbedrijven.

Een stijging van de gemiddelde temperatuur en zeespiegel, gecombineerd met een verdere bodemdaling zorgt voor een verandering in de waterkringloop en de beschikbaarheid van zoet water. In Nederland is de verwachting dat in de zomerperiode minder water via de Rijn zal worden afgevoerd en in de winterperiode de waterafvoer zal toenemen. Bij een stijgende zeespiegel dringt zout water via rivieren en grondwater verder het land in. Gecombineerd met langere periodes van droogte komt de voorziening in zoet water en beregeningsmogelijkheden in gevaar. Het IJsselmeer en het Markermeer zijn voor Flevoland belangrijke buffers voor de aanvoer van oppervlaktewater in de tochten. Rijkswaterstaat heeft een nieuw peilbesluit genomen om ook in tijden van droogte over voldoende zoet water te kunnen beschikken. Door het instellen van het nieuwe peilbesluit wordt er een buffervoorraad van 10 centimeter opgebouwd.

Extreem droge omstandigheden

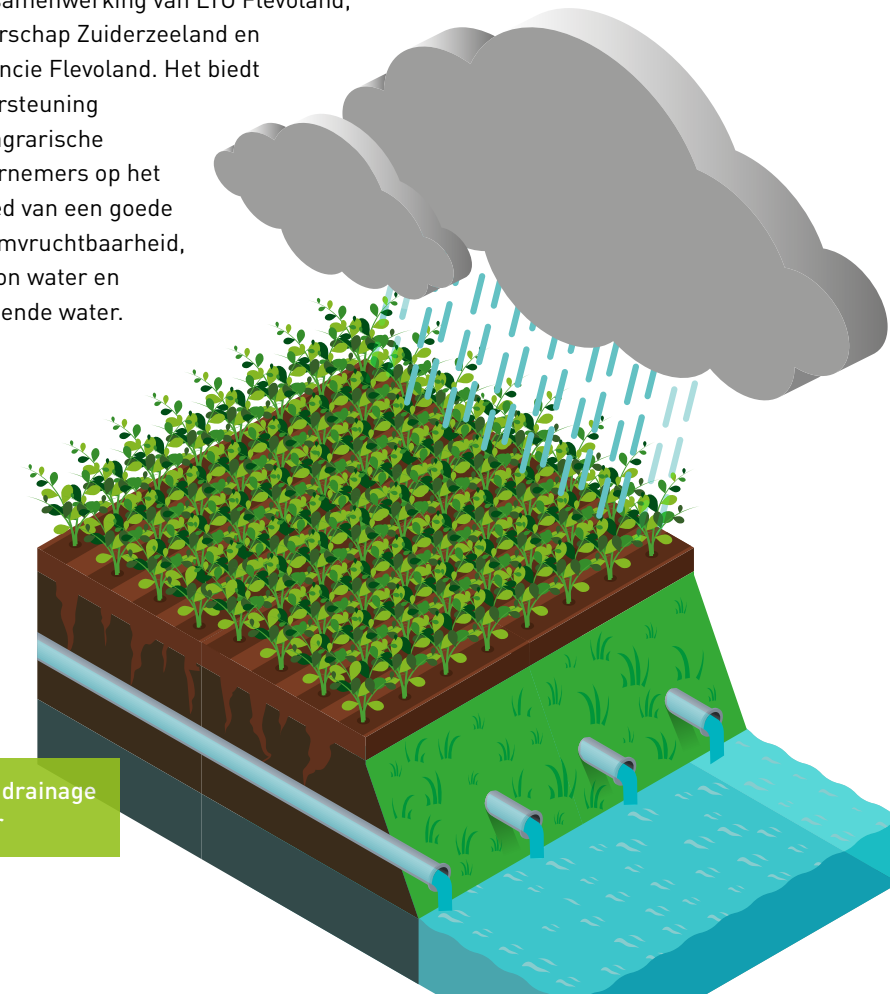
Het stijgen van de gemiddelde temperatuur heeft ook tot gevolg dat er langere periodes komen met extreme droogte. Over het algemeen kent Nederland weinig droogte door de vele meren en de gestage aanvoer van water, voornamelijk van de Rijn. Maar bij hogere temperaturen en zonnig weer met wind kan er veel vocht via de planten verdampen. Hierdoor neemt het actuele watertekort snel toe. Als het eerder in het jaar ook droog was, loopt het tekort op en gaan landbouwbedrijven kunstmatig beregenen. Dit heeft gevolgen voor de beschikbaarheid van water. Bij een grillig klimaat, is er geen eenduidige ontwikkeling van de droogte. Sommige droogteperiodes liepen gelijk al in het begin van de zomer af en in andere jaren bleef de neerslag ook in de warmste tijd van het jaar uit. Tot op heden heeft de landbouw gemiddeld eens in de tien jaar te maken met een zeer droog jaar, met in Nederland een gemiddeld neerslagtekort van circa 225 millimeter.

Zuiniger omgaan met water in de landbouw

Als gevolg van deze ontwikkelingen moet de landbouw in de zomerperiode zuinig leren omgaan met water. In Flevoland heeft de agrarische sector van nature beregeningsmogelijkheden uit oppervlaktewater, al zakken daar in tijden van droogte de peilen ook ver naar beneden. Er is dan niet voldoende aanbod vanuit neerslag en kwelwater uit de ondergrond om in de beregeningsbehoefte te voorzien. Dit kan schade veroorzaken aan het talud, de beschoeiing in de oevers en aan het onderwaterleven. Het water warmt sneller op, met een grotere kans op algenbloei en situaties van zuurstofloosheid. Een ander negatief gevolg van de lage waterstand is dat de bruinrotbacterie zich makkelijker in het oppervlaktewater kan vermenigvuldigen. Dit is een ernstige bedreiging voor telers van pootgoed. Samen met het Waterschap Zuiderzeeland zorgen de agrariërs er daarom voor dat ze de tocht waaruit wordt beregend, weer aanvullen tot het streefpeil.

Voor ERF en andere agrariërs is het een uitdaging om de invloed van de bodemdaling zoveel mogelijk te beperken, in drogere periodes vocht vast te houden en in nattere periodes het water goed kwijt te kunnen. Een goede bodemstructuur met een hoog organische stof-gehalte en een goede waterhuishouding zijn hiervoor essentieel. Van nature besteden we al veel aandacht aan een goede doorlaatbaarheid van de bodem. Een strategische combinatie van gewaskeuze, vruchtwisseling en bemesting zorgt voor een goede bodemstructuur. Drainage in de grond voert het water af uit extreme weersituaties. Ook is er veel aandacht voor de capillaire werking door steeds meer met machines met rupsbanden te werken en daarmee de bodemverdichting tegen te gaan. Met ondersteuning van het Flevolandse Actieplan Bodem en Water, hebben we meer kennis gekregen van de waterhuishouding op onze eigen kavels. Dit Actieplan is de Flevolandse uitwerking van het landelijke Deltaplan Agrarisch Waterbeheer en een samenwerking van LTO Flevoland, Waterschap Zuiderzeeland en Provincie Flevoland. Het biedt ondersteuning aan agrarische ondernemers op het gebied van een goede bodemvruchtbaarheid, schoon water en voldoende water.

Afvoer van regenwater via drainage naar het oppervlaktewater

Inklinking en bodemdaling

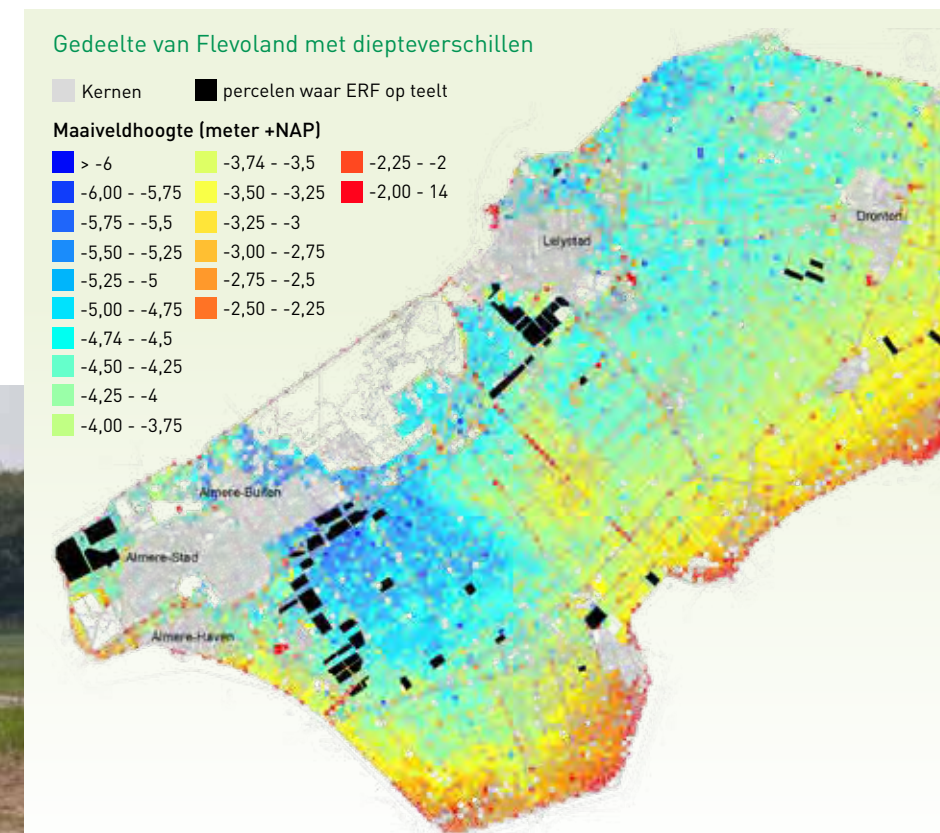
Een extra complicerende factor in Flevoland is de blijvende daling van de bodem. De verwachte bodemdaling in de provincie en de snelheid waarin het plaatsvindt, is plaatselijk heel verschillend. De ondergrond is niet overal gelijk en de polders zijn op verschillende momenten drooggelegd. Onder de landbouwkleigrond ligt veen en door landbouwmachines en ontwatering is dit veen plaatselijk al decimeters gezakt. Tot 2050 daalt naar verwachting de bodem nog ongeveer 50 centimeter. Hierdoor moeten de gemalen steeds meer water oppompen om de drooglegging te handhaven, anders wordt het gebied gevoeliger voor wateroverlast wat schade geeft voor landbouwbedrijven. Teelten als aardappelen, uien en bollen worden dan moeilijker of niet meer mogelijk. Op dit moment komt dit het meeste voor in de als eerste aangelegde Noordoostpolder, maar de verwachting is dat in zuidelijk Flevoland de bodem het meeste zal gaan dalen. De oorzaak hiervoor is inklinking, de rijping van de klei. Na 2050 zal dit proces waarschijnlijk grotendeels zijn uitgewerkt. In de Noordoostpolder komt de bodemdaling door oxidatie van veen, dat zich ook na 2050 in principe voort zal zetten.

Functieveranderingen

Een gebied waar we een grote bodemdaling verwachten is Noorderwold-Eemvallei. In een bijzondere samenwerking met het Flevo-landschap gaan we hier werken aan een vernieuwende functieverandering. Van een agrarisch gebied wordt het een gebied waarin een dynamische ontwikkeling plaatsvindt van landbouw geïntegreerd met natuur, wonen, werken en recreëren. Het gebied wordt al gekenmerkt door een sterk niveau van inklinking en mede door de verder verwachte bodemdaling, willen we een

deel van de aan te leggen natuur inrichten als 'natte natuur'. Samen met Waterschap Zuiderzeeland wordt bekeken wat het waterpeil in dit gebied moet worden. Omdat het peil voor een stedelijk gebied hoger ligt dan het peil in een landbouwgebied, is een peil dat hier tussenin ligt, of variabel is, wellicht mogelijk.

Ook het nabijgelegen Oosterwold-gebied krijgt een functieverandering. Momenteel telen wij op een aantal reservegronden in dit overwegend groene, agrarisch gebied tussen Almere en Zeewolde. Van een agrarisch gebied wordt het nu een nieuw stadsdeel dat de bewoners zelf gezamenlijk inrichten. Ze bouwen niet alleen de eigen woning, maar ook gezamenlijk de wegen, het groen en de openbare ruimte. Ook moeten ze het watersysteem op hun eigen kavel inrichten en goed laten aansluiten op de kavelsloten en de tochten in het gebied, die worden gebruikt voor waterberging en beregning. Dit watersysteem in de omgeving kan de neerslag, vooral bij een extreem natte situatie, niet in één keer opvangen. Iedere nieuwe bewoner van Oosterwold moet het regenwater dat op de eigen kavel valt tijdelijk kunnen bergen en snel kunnen afvoeren naar waterberging in de omgeving.

Waterkwaliteit

Sinds 2000 is er een Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), gericht op het verbeteren en in stand houden van de ecologische en chemische waterkwaliteit. Er zijn eisen opgesteld voor de langere termijn en tussentijdse rapportages laten zien dat de waterkwaliteit in Nederland nog niet op het gewenste niveau is. Het niet behalen van de KRW-doelen heeft voor overheden en bedrijven grote gevolgen. Er zijn al veel maatregelen genomen, maar deze zijn nog onvoldoende effectief of niet toereikend genoeg. De milieubelasting van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen uit de landbouw is één van de knelpunten die het behalen van de doelen in de weg staan.

De waterschappen in Nederland hebben van 1999 tot en met 2006 veel onderzoek gedaan naar erfafspoeling op veehouderijbedrijven. Hieruit is gebleken dat afspoelend hemelwater vanaf het erf een serieuze bron van verontreiniging voor het oppervlaktewater vormt. De verontreiniging ontstaat als hemelwater op het verharde erf in contact komt met voer(resten), mest(resten), perssappen (die ontstaan bij het fermentatieproces van ruwvoer) en/of mestvocht en vervolgens afspoelt naar de sloot. Deze perssappen, maar ook proceswater bevatten hoge concentraties aan voedingsstoffen die bij een lozing in het oppervlaktewater terecht komen. Wanneer dit plaatsvindt, onttrekken bacteriën

zuurstof aan het water om de voedingsstoffen af te breken. Bij (te)veel stoffen ontstaat zuurstofgebrek met als gevolg dat het leven in het water afsterft. Na verloop van tijd ontstaat een rottingsproces met als gevolg een zuurstofloze 'stinksloot'. Een ander nadeel van perssappen is de lage zuurgraad (pH van circa 5). Bij een dergelijke lage zuurgraad is biologische activiteit nagenoeg onmogelijk met als gevolg dat ook dan al het leven in het oppervlaktewater afsterft. Biologische bedrijven als ERF werken zoveel mogelijk met organische mest voor een optimale bodemkwaliteit. Het is daarom belangrijk de opslaglocatie goed te beschermen tegen afspoeling naar de sloot. Onze mestplaten hebben we daarom ingericht met opstaande randen.

Omdat biologische boeren niet telen met chemische middelen, dragen zij niet bij aan het verminderen van de waterkwaliteit met residuën van gewasbeschermingsmiddelen en te hoge gehalten aan stikstof en nutriënten uit kunstmest. Omdat tochten en sloten die voor beregning worden gebruikt geen gescheiden systemen zijn, hebben biologische bedrijven wél te maken met de aanwezigheid van residuën in het oppervlaktewater waarmee zij de gewassen beregenen. Het is een lastig probleem waar biologische boeren geen invloed op kunnen uitoefenen. De geteelde producten kunnen door de aantoonbaar aanwezige residuën worden afgekeurd om te kunnen verkopen als biologische producten.

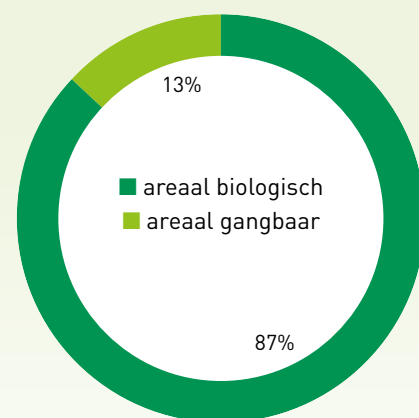

Duurzaam grondbeheer

‘Beheren en leveren van gezonde grond’

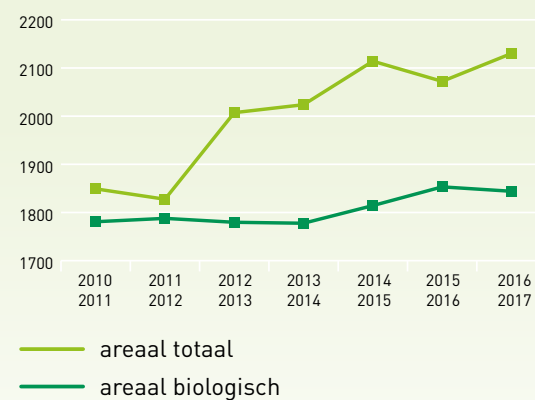
Deze kernfunctie, het beheren en opleveren van gezonde gronden voor nieuwe bestemmingen, is ook een maatschappelijke rol die is vastgelegd in onze statuten. In aansluiting op het beëindigen van het grootlandbouwbedrijf van de Rijksdienst IJsselmeerpolders, zijn we in 1996 gestart met het beheren van 3.700 hectare reservegronden. We telen bij voorkeur biologisch. Op gronden waar dit niet mogelijk is, teelt Convention gangbaar. Dit zijn bijvoorbeeld gronden die korter dan de tweejarige omschakelingsperiode in beheer zijn of waarbij de tweejarige omschakelperiode niet binnen een rendabele bedrijfsvoering past. In het teeltjaar 2016-2017 beheerden we 1.844 hectare biologische grond en beheerde Convention 285 hectare gangbare grond.

Areaal-aandeel waarop ERF biologisch teelt

Areaal ERF 2016-2017 > 2.130 ha.

Areaalontwikkeling biologisch en totaal 2010-2016

Toelichting: de afgelopen jaren zijn er nieuwe gronden in beheer genomen door ERF. Deze gronden zijn gangbaar en worden gedeeltelijk omgeschakeld naar biologisch. De afgelopen vijf jaar is 80 hectare omgeschakeld naar (nieuwe) biologische grond.

Een hoog maatschappelijk rendement

Het tijdelijk beheren zorgt voor lage maatschappelijke kosten. Vooral gemeenten maar ook andere overheden kunnen op deze manier makkelijker grondfuncties wijzigen. Ook voorkomt het ongewenste grondspeculatie en kosten die daarbij betrokken zijn. Een bijkomend voordeel van biologisch telen is dat er in plaats van braakliggende grond, schonere vruchtbare grond wordt ontwikkeld wat voor veel verschillende doelen gebruikt kan worden. In dit teeltjaar is er bijvoorbeeld grond afgestaan voor de realisatie van Oosterwold. Omdat er niet gewerkt wordt met chemische middelen, is er geen overlast voor direct omwonenden, buurgewassen en oppervlaktewater.

Investeren in bodem en landschap

Op de gronden die we beheren, investeren we in de ontwikkeling van een gezonde bodem en we dragen bij aan een schone waterhuishouding. Onze samenwerking met dierlijke sectoren zorgt voor een ontwikkeling naar het gebruik van 100% biologische mest. Ook investeren we in de ontwikkeling van het landschap. Bijvoorbeeld door het inzaaien van akkerranden en door sloten te beheren (groene en blauwe diensten). Daarnaast werken we aan het ontwikkelen van een ecologisch systeem met robuuste gewassen, waarbij landbouw en natuur zich geïntegreerd ontwikkelen. Dit draagt bij aan een afwisselend landschap met veel biodiversiteit. De ontwikkeling van het Flevolandse landschap ondersteunen we ook via het Rabobank Streekfonds, in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Bodemvruchtbaarheid verbeteren en structuurbederf verminderen

Het percentage organische stof in de bodems die we beheren is in de afgelopen jaren licht gestegen. We investeren hier veel in, bijvoorbeeld door het stro van de graanteelten op het land te verhakselen en een ruim aandeel rustgewassen op te nemen in ons vruchtwisselingsschema. Door samen te werken met veehouderijbedrijven uit de regio zorgen we voor een gesloten kringloop in de uitwisseling van biologische mest en het voedergewas maïs. In onze eigen mestopslaglocaties vermengen we de mestsoorten met elkaar. We gebruiken zo veel mogelijk vaste, dierlijke organische mest, wat zorgt voor een rijkere bodem en een hoger organische stofgehalte. Ook werken we voortdurend aan methodes die structuurbederf beperken. We gebruiken vaste seizoenspaden en zoveel mogelijk machines op rupsbanden die de druk op de bodem over een groter oppervlakte verdelen.

Vruchtwisselingsschema

Jaar	soorten gewassen	lengte groeiperiode	moment van oogsten	invloed op structuur
1	Luzerne of grasklaver	0	0	++
2	Luzerne of grasklaver	0	0	++
3	Uien, spinazie, kruiden, tarwe, suikermaïs of pompoenen	+	0	+
4	Erwten of bonen	+	+	+
5	Aardappelen of kool en sla	-	0	0
6	Wortelen, pastinaak, snijmaïs, voederbieten, witlof en rode bieten	-	-	--
		+ is kort - is lang	+ is vroeg - is laat	+ is goed - is slecht

In 6 opeenvolgende jaren gebruikt ERF een gewasrotatie gericht op achtereenvolgens rust (jaar 1 en 2), matige belasting (jaar 3 en 4) en zware belasting van de bodem. De groeiperiode van het gewas, het oogstmoment en de invloed op de structuur zorgen in combinatie gezamenlijk voor een lichtere of zwaardere belasting van de bodem. De bewerkingen van de gewassoorten in de eerste jaren zijn extensiever, de bewerkingen van de gewassoorten in de laatste cycluseden intensiever.

Duurzame bedrijfsvoering

'Leveren van biologisch voedsel'

Het 'extra' aanbod van onze biologische teelten is een waardevolle tegemoetkoming aan de snel groeiende marktvraag naar biologisch voedsel. In 2016 groeide de biologische omzet in Nederland met 8% naar 1,4 miljard euro. De bestedingen van consumenten aan voedsel groeiden ruim 4% en daarmee groeit biologisch veel harder dan de reguliere markt¹. De groei van het biologisch areaal in Nederland is nog niet voldoende om mee te groeien met deze vraag. Het grootste biologische areaal ligt in Flevoland: In 2016 is dit 9.612 hectare, 10,9% van het totale landbouwoppervlak van de provincie. Op 67 hectare hiervan werken we aan omschakeling en op 1844 hectare hiervan telen we 18 verschillende biologische gewassen, dit zijn miljoenen porties aardappelen en groenten. Als constante aanbieder kunnen we op deze manier een constante afzet leveren en daarmee de biologische productieketen versterken. Aanvullend teelt Convention gangbaar op 218 hectare.

Uitgangspunten in de bedrijfsvoering

Het centrale uitgangspunt in onze bedrijfsvoering is een behoorlijk bedrijfseconomisch rendement, wat nodig is voor de continuïteit van ons bedrijf en het kunnen voldoen van de stijgende pachtprijs. Jaarlijks maken we nieuwe keuzes in ons bouwplan over de areaalgrootte van verschillende gewassen. Dit is afhankelijk van de betreffende marktvraag, de grondsoort op de verschillende percelen en de vruchtwisseling die er noodzakelijk is. Op hetzelfde perceel zorgen we in 6 opeenvolgende jaren voor een vaste afwisseling in maai-, rooi- en rustgewassen. Dit is ook een afwisseling van gewassen die de structuur en vruchtbaarheid van de bodem verbeteren en gewassen met een goed financieel rendement, zoals erwten, bonen, spruiten en pastinaken.

In de afgelopen jaren is het aandeel eenjarige voedergewassen als voederbieten en maïs afgenomen. Het bouwplan van ERF is intensiever geworden door een groei in groentegewassen. Het areaal tweejarige voeder- en rustgewassen als luzerne, gras en klover, is ook toegenomen om het negatieve effect van de hoger renderende gewassen op de bodemstructuur te compenseren. Nateelten van deze gewassen geven extra rust aan de bodem. Als geheel vermindert dit de bodemdruk en kunnen we structureel met minder kosten rendabele gewassen telen en zorgen voor een stabiele productie. Een samenwerking met gespecialiseerde telers op een aantal percelen draagt ook bij aan een stabielere productie, vergroot onze teeltkennis en beperkt een deel van het teeltrisico.

¹ Monitor Duurzaam Voedsel 2016, Wageningen University & Research

Een ecosysteem dat in balans is

Onze teelttechnische ambities zijn hoog. In samenwerking met biologische en gangbare sectoren werken we aan robuustere gewassen in een ecologisch systeem waarin landbouw en natuur zich geïntegreerd ontwikkelen. Als zij optimaal in balans zijn, kunnen we ziekten en plagen steeds beter voorkomen. Daarnaast draagt de biodiversiteit op de akkers bij aan landschappelijke waarden en past de geïntegreerde ontwikkeling van landbouw en natuur bij functies als recreatie en bewoning. Een toenemend probleem voor de land- en tuinbouw is wel de schade aan gewassen door wild. In de afgelopen jaren hebben wij ganzen hierbij als grootste probleem ervaren. In dit teeltseizoen zorgden ganzen voor circa. € 45.000,- schade aan een perceel bonen door de opkomende jonge plantjes eraf te eten. In het vorige teeltseizoen hebben ganzen € 155.000,- schade veroorzaakt in een perceel wortelen. We melden de schade bij het faunafonds. Samen met Faunabeheereenheid Flevoland spannen we ons maximaal in om de schade te beperken, we ver- en bejagen de vogels bijvoorbeeld met knalapparaten, linten en laserstralen.

Groei in de teelt van spruiten

In het teeltjaar 2016-2017 is ons areaal spruiten gegroeid met 67 hectare. Het vorige teeltjaar zijn we succesvol met deze teelt gestart op 16 hectare. In de teelt en afzet werken we samen met Herbert Bio en Green Organics. Het grootste deel van de spruiten van de huidige 83 hectare is bestemd voor de industriemarkt, dit is voor ons een stabiele afnemer. In de afgelopen jaren was het aanbod aan industriële verwerkers niet voldoende mee gegroeid met de vraag in de markt. Daarnaast kunnen we in het seizoen ook inspelen op de vraag naar verse spruiten. Dit zijn wekelijks kleinere hoeveelheden. De groei in het areaal hebben we ondersteund door de teelt te professionaliseren. We hebben geïnvesteerd in een plantmachine, een spruitenplukker, oogstcontainers en een vrachtwagen voor het transport van de oogst. Daarnaast zijn we bezig om verschillende spruitenrassen in het veld te testen. Doel is een ontwikkeling te maken naar sterke planten die minder vatbaar zijn voor ziektes.

Groei in de teelt van peterselie

In samenspraak met onze afnemer VNK Herbs uit Biddinghuizen is het areaal peterselie ook fors uitgebreid van 15 hectare in seizoen 2015-2016 naar 46 hectare in 2016-2017. Ook bij dit gewas is er veel vraag in de markt en groeit het aanbod niet voldoende mee. De bestrijding van het onkruid in de peterselieteelt is lastig. Samen met VNK Herbs bekijken we welke verbeteringen en innovaties in het proces van teelt en oogst kunnen worden doorgevoerd. ERF experimenteert al met het gebruik van verschillende (nieuwe) rassen en heeft het maairegime inmiddels aangepast. Bij de eerste groei laten we het gewas niet doorgroeien tot er voldoende opbrengst is, maar wordt het vroeg afgemaaid zodat de bodembedekking beter wordt. In het afgelopen teeltjaar was het voorjaar nat en koud. Hierdoor is op één perceel de opbrengst erg tegengevallen en hebben de andere percelen een gemiddelde opbrengst opgebracht. In het teeltseizoen van 2017-2018 gebruikt ERF de ervaringen om de peterselieteelt verder te verbeteren.

5 Directe afzet van wortelgewassen aan de retailmarkt

Pastinaak is ook een gewas waar ERF in groeit. Het areaal is in het afgelopen teeltseizoen doorgegroeid van 15 hectare naar 36 hectare. In de verwerking en afzet van pastinaak werken we samen met Arenosa uit Lelystad en Bio Brass uit Zeewolde. Hierdoor is ERF een grote Nederlandse pastinaakteler geworden. Gezamenlijk zetten we steeds meer in op het jaarrond kunnen leveren van pastinaken. We hebben proefvelden aangelegd om nieuwe rassen te onderzoeken en ook experimenteren we met het wel of niet onder 0° celcius bewaren van pastinaken. Doel is te onderzoeken wat de beste bewaaromstandigheden zijn. De goede oogst en opbrengst van dit teeltseizoen sloot goed aan bij de toename van goede afzetmogelijkheden, net als bij de gewassen spruiten, peen en rode bieten.

Gewassen telen die veilig zijn en voldoen aan de biologische eisen

Op onze producten voeren we het Europese logo van biologische producten met registratienummer 7056. De Nederlandse controleorganisatie SKAL controleert of het product op een biologische manier is geteeld. Hiervoor moeten wij verschillende dingen registreren en bijhouden. De percelen waar we op telen moeten biologisch geregistreerd zijn. Op gronden die we om willen schakelen, moeten we eerst twee teeltjaren biologisch werken: Met biologische uitgangsmaterialen (mest, zaaizaad en eventuele groene middelen) en zonder kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen. De geoogste producten kunnen in deze periode nog niet als biologische producten aan de markt worden geleverd. In sommige gevallen zijn er geen biologische uitgangsmaterialen beschikbaar en moeten we hier een ontheffing voor aanvragen bij SKAL. Tijdens de productie, oogst, verpakking en transport mogen biologische producten zich niet kunnen vermengen met gangbare producten. Ook mogen er op biologische producten geen restanten van gewasbeschermingsmiddelen (residuën) zitten, die bijvoorbeeld op een naastgelegen perceel gebruikt zijn. Steekproefsgewijs onderzoekt SKAL of de producten voldoen aan de biologische eisen.

Om internationaal producten aan de markt te kunnen leveren, zijn we ook GlobalGAP gecertificeerd. GlobalGap richt zich als wereldwijde vertegenwoordiger van supermarkten op het beheersen van voedselveiligheidsrisico's op het bedrijf en kijkt ook naar duurzaamheid en kwaliteit. Jaarlijks voeren zij verschillende risicoanalyses uit. Dit om zoveel mogelijk te voorkomen dat er gewasvreemde dingen als glas, plastic of hout in het gewas terecht komen en dat microbiologische risico's worden uitgesloten. Wij hebben veel aandacht voor het beperken van deze risico's omdat onze akkers aan de stadsrand liggen, vlakbij en tussen locaties waar woningen worden gebouwd. Om te voorkomen dat er bouwafval in de gewassen terecht komt, zijn we veel in gesprek met de mensen in de omgeving van de percelen. Bijvoorbeeld in de Almeerse regio Oosterwold, waar veel verschillende bewoners zelf bouwen en de infrastructuur van het gebied aanleggen.

Kennisontwikkeling en kennisdeling

‘Inspireren en ontwikkelen van de sector’

Onze maatschappelijke rol komt nadrukkelijk naar voren in onze derde kernfunctie. Wij willen kennis ontwikkelen en uitdragen, de ontwikkeling van biologische landbouw stimuleren en betrokkenen inspireren nieuwe mogelijkheden in te zetten die de invloed op het klimaat zoveel mogelijk beperken. Onze grootschalige biologische teelt in Flevoland biedt veel ervaringen en mogelijkheden die van belang zijn om te delen. Samen met leveranciers, afnemers, onderzoekscentra en andere partners in de keten zijn we regelmatig betrokken bij discussies, presentaties, workshops en onderzoeksprojecten. Zowel bij verschillende bijeenkomsten als op de eigen werklocaties.

Actief werken aan integratie van landbouw en natuur

Sinds oktober 2013 hebben we met verschillende partners voorbereidingen getroffen om te starten met de geïntegreerde ontwikkeling van landbouw en natuur, als onderdeel van het programma Nieuwe Natuur van Provincie Flevoland. In het teeltjaar 2016-2017 hebben we samen met Flevo-landschap en Provincie Flevoland een samenwerkingsovereenkomst getekend om dit te gaan realiseren in het Noorderwold-Eemvallei-gebied, aan de oostzijde van Almere. Vervolgens zijn we met elkaar gestart met de voorbereiding van een realisatieplan voor de 1e fase. Het is het eerste initiatief waarbij natuurontwikkeling wordt geïntegreerd met een landbouw en voedselproductievorm die bestaat uit grootschalige, diverse teelten van biologische landbouw- en groentegewassen. Ook uniek is de verbinding tussen mens en natuur en natuur dicht bij de mensen. In Noorderwold-Eemvallei krijgt dit invulling door de combinatie met recreatie en met de ontwikkeling van wonen, werken en landbouw in het nabijgelegen Oosterwold-gebied.

Het nieuwe stadsdeel Oosterwold in Almere geeft ruimte aan particulieren om deze gezonde grond zelf in te richten met woon- en werkmilieus, groen, landbouw en wegen. Een eenvoudig raamwerk en set van spelregels zorgt ervoor dat het gebied zijn groene en agrarische karakter behoudt en verder ontwikkelt. De nieuwe bewoners zijn gezamenlijk zelf verantwoordelijk voor het plannen en inrichten van de infrastructuur. In dit gebied tussen Almere en Zeewolde teelt ERF op verschillende reservegronden biologische landbouw.

Voordat de nieuwe bewoners de grond aankopen van het Rijksvastgoedbedrijf, doen ze onderzoek in de betreffende grond. Een nauwe samenwerking tussen de gebiedsregisseur van de gemeente, het Rijksvastgoedbedrijf en ons bedrijf is hierin belangrijk. Wij willen ervoor zorgen dat het onderzoek zo weinig mogelijk gewasschade en geen vervuiling in de gewassen met zich meebrengt en dat de initiatiefnemers zich optimaal kunnen voorbereiden op de aankoop en ontwikkeling van hun grond.

Onze actieve betrokkenheid bij deze gebiedsontwikkeling maakt het mogelijk om de gronden in een optimale conditie over te dragen. Ook kunnen de initiatiefnemers en ERF hierdoor de activiteiten goed op elkaar afstemmen.

Onze medewerker Roy Michielsen is voor de initiatiefnemers de vaste contactpersoon om informatie uit te wisselen over wat het betekent om een boer als buur te hebben. Naast informatieavonden en antwoorden op vragen is het voor de initiatiefnemers bijvoorbeeld ook mogelijk om de grond die zij aankopen door ons te laten inzaaien met biologisch gras of groenbemesters. In dit teeltjaar is er veel gebeurd in de ontwikkeling van het gebied. Zo zijn er veel nieuwe initiatiefnemers bijgekomen, nutsvoorzieningen ontsloten en hebben de initiatiefnemers gezamenlijk een weg aangelegd.

Verder experimenteren met strokenteelt

In het vorige teeltjaar hebben we twee proeven gedaan met strokenteelt. Dit was onderdeel van het onderzoeksproject ‘stabiliteit door diversiteit,’ wat planten weerbaarder maakt tegen ziekten en plagen. In het teeltjaar 2016-2017 hebben we met onze samenwerkingspartners Louis Bolk Instituut en Wageningen University & Research (WUR) de proeven voortgezet om met aanvullende resultaten te bouwen aan betrouwbare data. Opnieuw hebben we bloemenstroken geïntegreerd in een perceel met erwten. Ook hebben we weer aardappelrassen afgewisseld om de eventuele uitbraak van phytophthora te beperken. Het groeiseizoen was niet optimaal en het komende teeltjaar gaan we de proeven op een groter oppervlakte integreren met meerdere strokenteelten.

Kennisdeling in de Bio Academy

Directeur-bestuurder Jaco Burgers heeft zich in 2016 met een grote groep initiatiefnemers uit de biologische sector ingezet om gezamenlijk de kaders vast te stellen hoe de Bio Academy-organisatie moet gaan werken. In januari 2017 is dit op de Biobeurs gepresenteerd en is de Bio Academy-organisatie officieel van start gegaan. De eerste stap is de bouw van een online platform wat plaats gaat bieden aan het kennisaanbod van verschillende partijen uit de biologische sector. Met de financiële ondersteuning van 7 founding partners uit de sector en een bijdrage van Economische Zaken wordt het platform ontwikkeld en gebouwd, de Bio-Academy organisatie ingericht en de inhoud van het platform samengesteld.

Bedrijfsresultaten 2016-2017 in één oogopslag

10,3 miljoen omzet

1844 hectare tijdelijke grond in biologisch beheer

18 verschillende gewassen

9 vaste medewerkers

7 bedrijfslocaties in Flevoland

Productie van een aantal gewassen in 2016-2017:

13 miljoen porties aardappelen

5 miljoen porties spruiten

12 miljoen porties rode bieten

5 miljoen porties pastinaak

(1 portie = 200 gram)

Bedrijfsresultaten in 2016-2017 (ERF en Convention):

Netto omzet

23% gestegen

2016-2017

10.353.619

2015-2016

8.385.550

Bedrijfsresultaat

39% gestegen

2016-2017

1.076.137

2015-2016

773.620

Bedrijfsresultaat in % netto omzet

10%

2016-2017

10%

2015-2016

9%

Solvabiliteit

60%

2016-2017

60%

2015-2016

52%

Toelichting op de opbrengsten en kosten

De totale omzet in het teeltjaar 2016-2017 is met 23% gestegen ten opzichte van het jaar daarvoor. Een belangrijke reden hiervoor is dat het areaal spruiten is gegroeid van 15 ha in 2015-2016 naar 83 ha in 2016-2017. De spruiten, die we telen in samenwerking met Herbert Bio B.V., geven in vergelijking met andere gewassen een hoge geldelijke opbrengst. Daar tegenover staat dat de kosten voor deze teelt ook hoger zijn.

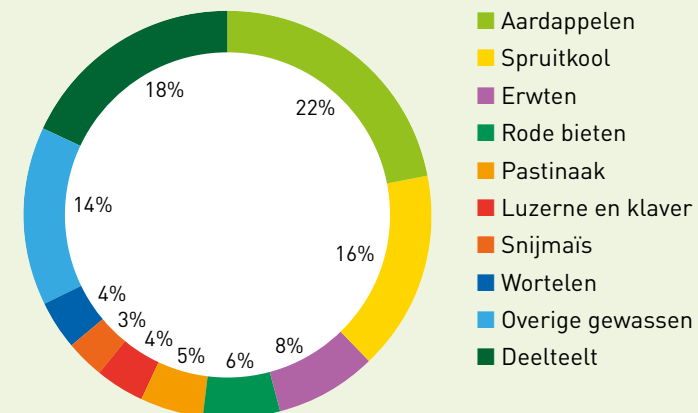
Belangrijke teelten voor ons zijn de consumptieaardappelen en pootaardappelen. In het teeltjaar 2016-2017 was de opbrengst hiervan lager dan in andere jaren. De prijzen waren daarentegen fors hoger dan in in eerdere jaren. Voor de aardappelteelt, die we in samenwerking met akkerbouwbedrijf NZ27 hebben uitgevoerd, is daardoor een goed resultaat behaald. Naast de aardappelen hebben we ook goede opbrengsten gerealiseerd van onder andere de rode bieten en pastinaken. Door een erg nat voorjaar zijn de opbrengsten van de peterselie en erwten tegengevallen.

Mede door de uitbreiding van het areaal spruiten zijn onze totale kosten met 21% gestegen. Deze totale kosten bestaan voor 45% uit variabele kosten, die we direct kunnen toerekenen aan een gewas. De overige 55% zijn vaste kosten. Met 28% van de totale kosten vormen de pachtkosten de grootste kostenpost.

Ons bedrijfsresultaat is gestegen naar 1,076 miljoen euro, dit is 10% van de omzet. Door de goede opbrengsten en de hoge prijzen hebben we in het teeltjaar 2016-2017 dit goede resultaat behaald. Het gemiddelde bedrijfsresultaat in de afgelopen vijf jaar is 6-8% van de omzet.

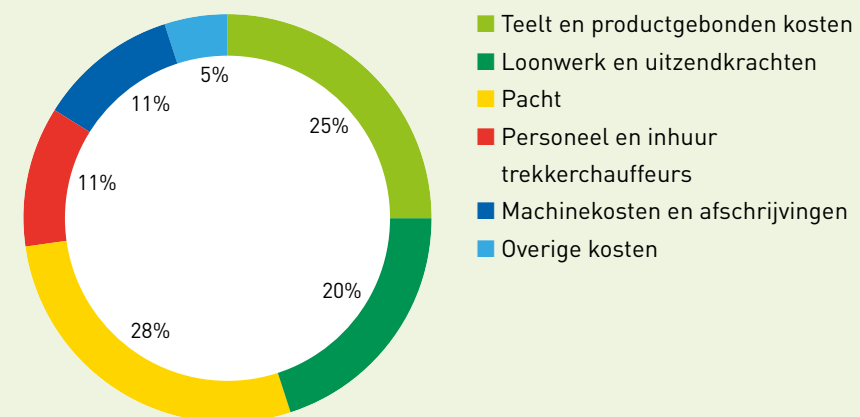
Opbrengsten akkerbouw 2016-2017

[Als percentage van de omzet, inclusief de gewassen die door Convention op reguliere wijze worden geteeld]

Kosten 2016-2017

[Als percentage van de omzet, inclusief de kosten die door Convention zijn gemaakt]

Bijlage

(Neven)functies bestuursleden Stichting ERF

Ing. B. Fokkens: Voorzitter bestuur St. ERF

- Voorzitter Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied voor het Delta Programma
- Voorzitter European Centre for River Restoration Association
- Lid bestuur Stichting BataviaWerf
- Voorzitter Raad van Commissarissen Stadserven Kampereiland e.o.
- Lid bestuur Nieuw Land Poldermuseum
- Kamerheer Flevoland ZM de Koning

Drs. C.J. Struijk: Penningmeester St. ERF

- DGA Emergo consultancy B.V., financieel advies
- Bestuurslid Stad en Lande, heemkundige vereniging
- Vicevoorzitter CDA Schouwen-Duiveland

MSc. Ir. W.A. Rienks: Secretaris St. ERF

- DGA ROM3D - adviesbureau voor het landelijk gebied
- DGA Pecus BV - Concept ontwikkeling Buitengewone Varkens
- Penningmeester Kaatsvereniging de Veluwezoom te Wageningen;
- Voorzitter Federatie van Buiten Afdelingen (alle kaatsverenigingen buiten Friesland)
- Bestuurslid Stichting Marke Gorsselse Heide

Dr. Ir. I. Mastenbroek: Lid bestuur St. ERF

- Directeur van Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland
- Eigenaar van IMagribusiness-advies
- Lid van de Raad van Toezicht van de Stichting Visitaties Woningcorporaties Nederland

- Lid van de Raad van Toezicht van Aeres Group
- Lid bestuur Natuur en Milieu Federatie Flevoland
- Vicevoorzitter Stichting de Oeverwal
- Lid van de Raad van Toezicht van de Raad voor Accreditatie

Dr. Ir. B.F.M. Pijnenburg: Lid bestuur St. ERF

- Vennoot Biologische Parktuinderij de Es V.O.F
- Secretaris stichting Gemeynt de Es
- Voorzitter Rotary Club Oisterwijk

OOK WIJ STAAN ACHTER BIOLOGISCH

van bioland
tot stadsrand

